

PRAVA ZA SVE
učinimo ljudska prava stvarnim

VODIČ ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE KROZ ZAKON I INSTITUCIJE

Projekat finansiraju:

Evropska unija

Open
Society Fund
Bosnia & Herzegovina

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Mart 2011

SADRŽAJ:

Uvod	1
Šta je diskriminacija i kako je prepoznati?	4
Kako i od koga tražiti zaštitu od diskriminacije?	11
Ministarstvo za ljudska prava BiH	
Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH	
Postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom	14
Sudski postupak i tužba	
Uloga nevladinih organizacija u zaštiti od diskriminacije	17
Učešće organizacija kao trećih lica u postupku	
Kolektivne tužbe	
Koje činjenice prikupiti kad tražite zaštitu od diskriminacije?	19
Dodaci:	
- Formular za obraćanje Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH (Žalba)	
- Kontakti institucija i nevladinih organizacija koje daju besplatnu pravnu pomoć	

Uvod

Iako se termin diskriminacija često koristi u javnom govoru, mnogima je još uvijek nejasno šta sve podrazumijeva. Najčešće se diskriminacija tumači kao neopravdano pravljenje razlike prema jednom licu ili grupi, obzirom na neka njihova lična svojstva. Diskriminacija ima različite oblike, veoma često je skrivena i nekad je teško odrediti da li se radi o diskriminaciji ili kršenju prava po nekoj drugoj osnovi.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH¹, stupio je na snagu u augustu 2009. godine. Zakon je precizno definisao pojam, vrste i oblike diskriminacije i uspostavio mehanizme zaštite od diskriminacije, a time i okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim licima u BiH. Tako je Intitucija ombudsmena za ljudska prava BiH centralna institucija nadležna za primjenu ovog zakona, koja između ostalog, zaprima žalbe građana, daje potrebna obavještenja i provodi postupke za zaštitu od diskriminacije. Ministarstvo za ljudska prava BiH prati provođenje Zakona, izvještava Vijeće ministara BiH i Parlametnarnu skupštinu BiH o pojavama diskriminacije i predlaže konkretne mjere za bolju zaštitu građana. Zakon predviđa i obaveznu saradnju nadležnih insitucija sa organizacijama civilnog društva u donošenju strategija i planova koje se odnose na pitanja diskriminacije.

Usvajanjem zakona, uveden je novi koncept u pravni sistem BiH, što zahtijeva razumijevanje i prepoznavanje različitih vrsta diskriminacije u zakonu i praksi, kako od strane institucija vlasti, pravosudnih organa, tako i od strane žrtava diskriminacije.

¹ Službeni list BiH, broj 59/09

Praćenje primjene Zakona u toku 2010. godine od strane nevladinih organizacija ukazalo je na široku rasprostranjenost diskriminacije građana u BiH koja ide u dva pravca i to:

- diskriminacija po osnovu pripadnosti nekoj od grupa kao što su: nacionalne manjine, prvenstveno Romi, osobe sa invaliditetom, žene, povratnici kada se nalaze na području gdje su kao pripadnici jednog od konstitutivnih naroda u manjini, prava rodnih, spolnih i sličnih manjina;
- diskriminacija u korištenju pojedinih prava kao što su: prava iz rada i zapošljavanja, obrazovanja, prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, te brzo rastući trend slučajeva mobinga i seksualnog uznemiravanja.

Međutim, identificirana su i dva glavna izazova u praktičnoj zaštiti od diskriminacije:

- prijavljivanje diskriminacije od strane žrtve i
- dokazivanje diskriminacije.

Osobe koje su izložene diskriminaciji teško se odlučuju koristiti pravna sredstva, naročito sudske postupke radi zaštite svojih prava i to uglavnom zbog straha od gubitka posla, izolacije i drugih loših posljedica u toku postupka.

Dodatni problem naročito za širu primjenu ovog Zakona jeste to što građani nisu dovoljno informisani o tome da je donesen jedan ovakav specifičan Zakon, te koji su mehanizmi zaštite od diskriminacije njime predviđeni. Osobe koji ne poznaju prava i zaštitne mehanizme ne mogu tražiti zaštitu svojih prava prema ovom Zakonu, a nadležne institucije nisu učinile dovoljno napora da ovaj tako važan Zakon približe široj javnosti.

Zbog svega ovoga sačinjen je ovaj Vodič. Cilj Vodiča jeste da ukaže na:

- osnovna prava koja proizilaze iz zakona;
- institucije koje su nadležne za obezbjeđenje ovih prava;
- ključne procedure za ostvarenje prava, kao npr. kome i kako podnijeti zahtjev ili žalbu u cilju ostvarenja prava.

Šta je diskriminacija i kako je prepoznati?

Pojednostavljeno rečeno diskriminacija je takvo ponašanje državnih institucija, poslodavaca ili bilo kojeg fizičkog lica sa ciljem ili koje ima za posledicu kršenje ili otežavanje uživanja prava nekom licu ili grupi lica samo zbog neke njihove osobine ili karakteristike u bilo kojoj oblasti života.

Nediskriminacija u širem smislu podrazumijeva jednako postupanje, jednaka prava, jednaku šansu o odnosu na drugu osobu ili grupu.

„**Osnova diskriminacije**“ je osobina ili karakteristika ili okolnost u kojoj se nalazi neko lice ili grupa lica, a to može biti rasa, boja kože, vjera, etnička pripadnost, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovno stanje, pripadnost sindikatu, obrazovanje, spol, politički stav ili mišljenje kao i svaka druga okolnost, zbog koje se tom licu ili grupi lica samo zbog toga uskraćuje, krši ili otežava uživanje nekog prava. Tako npr.:

- ☒ *ako neko lice ne prime na posao samo zbog drugačijih političkih stavova ili mišljenja;*
- ☒ *ako se konkursom za radno mjesto ne daju jednake šanse za prijavu (uslovi vezani za godine, spol, izgled, bračno stanje, nacionalnost i sl.);*
- ☒ *ako neko lice ne prime na posao samo zato što je žena, druge nacionalnosti, osoba sa invaliditetom ili što kažu da je prestara;*

radi se o diskriminaciji i to po **osnovu** različitog političkog stava, spola, invaliditeta, starosti, ili nacionalnosti, odnosno neko lice je uskraćeno u

uživanju prava na rad samo zbog neke svoje osobine, a što je zabranjeno zakonom.

I u zakonu se kaže da **diskriminatorno ponašanje** jeste zapravo „**različito postupanje**“ i može nastupiti djelovanjem ili propuštanjem djelovanja od strane državne institucije, poslodavca ili bilo kojeg fizičkog lica.

Dakle, diskriminacija može biti prouzrokovana **činjenjem** (poduzimanjem nekih konkretnih radnji ili donošenjem diskriminirajućih propisa) ili **nečinjenjem** (propuštanjem da se nešto uradi, nekog zaštititi ili se ne donese propis). Tako npr:

- ☒ *ukoliko se na javnom bazenu postavi natpis kojim se određenim licima samo zbog toga što su određene boje kože ili nacionalne pripadnosti zabranjuje ulaz, tada se radi o diskriminaciji činjenjem i to po osnovu boje kože ili nacionalne pripadnosti;*
- ☒ *ukoliko se od strane nadležnih vlasti ne čini ništa na uklanjanju npr. arhitektonskih barijera za osobe sa invaliditetom zbog čega su ove onemogućene pristupiti sredstvima javnog prevoza ili javnoj ustanovi kao što je obrazovna, onda se radi o diskriminaciji do koje dolazi nečinjenjem i to po osnovu invaliditeta.*

U oba ova slučaja ova lica su nezakonito uskraćena u uživanju nekog prava, što predstavlja diskriminaciju koja je ovim zakonom zabranjena.

Zakon taksativno navodi listu različitih **oblasti života** u којom se naročito ističe zabrana diskriminacije², kao što je to npr. obrazovanje, zapošljavanje,

² Rada i zapošljavanja; obrazovanja, nauke i sporta; socijalne zaštite, uključujući socijalno osiguranje, socijalne naknade, socijalnu pomoć i način postupanja prema korisnicima socijalne zaštite; zdravstvene zaštite, uključujući dostupnost zaštite i liječenja, i načina na koji se pruža zaštita i liječe pacijenti; obuke uključujući osposobljavanja i stručnog usavršavanja, napredovanja, dokvalifikacije i prekvalifikacije; pravosuđa i uprave, uključujući djelovanje

zdravstvo, socijalna pomoć itd. Međutim, ova lista nije konačna tako da ukoliko u praksi dođe do diskriminacije prema nekom licu u nekoj drugoj oblasti života, koja nije obuhvaćena ovom listom, takvo lice ima pravo na zaštitu od diskriminacije. Tako npr:

☒ *ako se grupa djece u školi odvaja od ostalih u posebna odjeljenja samo zbog toga jer su pripadnici neke od manjinskih grupa,*

tada je to diskriminacija **po osnovu pripadnosti manjinskom narodu u oblasti obrazovanja**. Tako npr. uvođenje posebnih higijenskih propisa samo za učenike romske nacionalnosti jeste primjer nejednakog postupanja ili različitog tretiranja učenika isključivo zbog njihove pripadnosti romskoj manjini. Ovo je moguć slučaj tzv. indirektne diskriminacije jer uvođenje neke na prvi pogled neškodljive prakse u školi ima za rezultat diskriminaciju učenika. **Indirektna (posredna) diskriminacija** je zabranjena Zakonom.

☒ *Ako neko lice nije u mogućnosti ostvariti potrebni medicinski tretman u zdravstvenoj ustanovi zbog invalidnosti, starosti, ili predrasuda o specifičnoj bolesti,*

radi se o diskriminaciji u **oblasti zdravstvene zaštite** što uključuje dostupnost zdravstvene zaštite i liječenje. U ovom slučaju diskriminacijski osnovi su invaliditet, starost ili predrasude. Zakon zabranjuje diskriminaciju po bilo kojoj od ovih osnova.

policije i drugih službenika za provođenje zakona. Sva lica su jednaka pred sudovima i tribunalima; stanovanja; javnog informiranja i medija; članstva u profesionalnim organizacijama (sindikati, udruženja poslodavaca ili druga udruženja koja okupljaju određenu profesiju); roba i usluga namijenjenih javnosti i javnim mjestima (kupovina robe u trgovini, traženja zajma, pristupa restoranima, i sl.); obavljanja privredne djelatnosti, uključujući pravo na tržišnu konkurenciju; učešća u kulturnom i umjetničkom stvaralaštvu; jednako učešće u javnom životu; porodice i bračne zajednice, uključujući i prava i odgovornosti u pogledu podizanja djece; prava djeteta.

- ☒ *Ako neko lice prima manju platu od kolege na istom radnom mjestu za isti obavljeni posao i to samo zato što je drugog spola ili*
- ☒ *ako neka osoba dobije otkaz zato jer je član sindikata, ili je učestvovala u štrajku ili zbog starosne dobi;*

tada se radi o **diskriminaciji u oblasti rada i zapošljavanje i to na osnovu spola, odnosno članstva u sindikatu**. Svako različito postupanje po osnovu spola je zabranjeno Zakonom. Zabranjena je diskriminacija u oblasti rada uključujući i nezakonite razlike u naknadama. Diskriminacija po osnovu članstva u sindikatu ili drugom udruženju zabranjena.

Diskriminacija se može pojaviti u više različitih oblika nedozvoljenog postupanja. Zakon pravi razliku između **neposredne ili direktne diskriminacije**, koja je očigledna i lako uočljiva, te **posredne ili indirektno diskriminacije**, koja nije tako očigledna i teško se prepoznaje. Također, Zakon navodi i neke druge *oblike diskriminacije te izuzetke od principa jednakog postupanja*.

Kao druge oblike diskriminacije Zakon navodi: uznemiravanje, spolno uznemiravanje, mobing, segregaciju, izdavanje naloga drugima za vršenje diskriminacije i podsticanje na diskriminaciju.

Uznemiravanje je svaka situacija u kojoj je diskriminatorno ponašanje ima za svrhu ili čiji je rezultat povreda dostojanstva diskriminiranog lica samo zbog neke njezine osobine ili karakteristike i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog fizičkog, verbalnog ili neverbalnog ponašanja koje je spolne prirode i čiji je cilj ili rezultat povreda dostojanstva lica i kada se takvim ponašanjem stvara zastrašujuće,

neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje. Tako se npr. radi o spolnom uznemiravanju kao vrsti diskriminacije u slučaju:

- ☒ *ako pretpostavljeni na radnom mjestu upućuje neprimjerene komentare ili zahtjeve seksualne prirode, čini neželjene fizičke kontakte, te neko pravo koje osobi pripada (npr. napredovanje u poslu) uslovljava stupanjem u seksualni kontakt.*

Treba napomenuti da definicija i zabrana uznemiravanja i spolnog uznemiravanja, kao forme neprihvatljivog ponašanja, već postoji u Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH.

Zakon o zabrani diskriminacije dodatno definiše i **mobing** kao „oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekt na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlenog.“ Tako npr:

- ☒ *ako neku osobu šef ili kolega na radnom mjestu sistematski vrijeđa i ponižava ili se neprijateljski ponaša, upućuje na neodgovarajuće radno mjesto bez zakonskog obrazloženja, degradira te čini druge radnje slične prirode*

radi se o **mobingu**, koji je zakonom zabranjen. Mobing je vrsta diskriminacije na radnom mjestu koja za rezultat ima razaranje i uništenje ličnog, profesionalnog i društvenog integriteta osobe izložene mobingu. Važno je istaći da počinioci mobinga nisu samo nadređene osobe već je moguće da mobing vrše i lica koja su na istoj poziciji u poslu kao i žrtva mobinga.

Kao i kod naprijed navedenih oblika uznemiravanja tako je i u slučaju mobinga često veoma teško prikupiti dovoljno potrebnih činjenica koje se mogu istaći u tužbi za zaštitu od diskriminacije. Razlog za ovo je što se radnje mobinga ili uznemiravanja, naročito seksualnog uznemiravanja, dešavaju uglavnom bez prisustva svjedoka ili bez pisanog traga.

Stoga se savjetuje osobama koje trpe ove oblike diskriminacije da pismeno zabilježe svaki mobing nasrtaj (vođenje dnevnika mobinga ili uznemiravanja) i da arhiviraju sve pismene dokumente koje ukazuju na ovakvo ponašanje i da o onome što se događa obavijeste osobu iz radne sredine u koju imaju povjerenja. Također, žrtve mobinga mogu obavijestiti udruženja za zaštitu ljudskih prava, za ravnopravnost spolova, i ako je to moguće, upute i pritužbu osobi koja je izravno nadređena ili kadrovskoj službi i upravi poduzeća.

Sve ovo može ojačati tužbu i olakšati postupak pred sudom ili ombudsmenima u postupcima koji se vode povodom slučajeva diskriminacije.

Segregacija postoji kada neko fizičko ili pravno lice odvaja druga lica samo zbog neke njihove osobine/karakteristike, a najčešće se definiše kao rasna diskriminacija. Jedan primjer je u slučaju da su objekti, usluge ili oprema dostupni samo pripadnicima jedne grupe koji su jednakog ili boljeg standarda od druge grupe koja je tu tom slučaju izložena segregaciji.

- ☒ *Komiteta za eliminaciju rasne diskriminacije je razmatrajaći izvještaj Bosne i Hercegovine zatražio da vlasti prekinu sa segregacijom u školama, koja se ogleda u tzv. „dvije škole pod jednim krovom“ što je prije moguće, uključujući i etničku diskriminaciju koja je prisutna u školskim udžbenicima.*

Podsticanje na diskriminaciju također je oblik diskriminacije. Pod ovim se podrazumijeva npr. kada tuženi svojim ponašanjem, postupcima ili tolerisanjem diskriminirajuće atmosfere u ustanovi za koju je nadležan prešutno daje do znanja podređenima da nema sklonosti prema pripadnicima određene grupe, ili svako tolerisanje ili zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje. Također, **izdavanje naloga** drugima da vrše diskriminaciju i **pomaganje** drugima prilikom diskriminacije je oblik diskriminacije.

Kako i od koga tražiti zaštitu od diskriminacije?

Različite institucije pružaju zaštitu od diskriminacije. To su Ministarstvo za ljudska prava BiH, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, sudovi, centri za pružanje besplatne pravne pomoći i nevladine organizacije (udruženja).

Ministarstvo za ljudska prava BiH

Uloga Ministarstva za ljudska prava BiH (Ministarstvo) u pružanju zaštite od diskriminacije je indirektna. Prema Zakonu Ministarstvo prati primjenu Zakona, vodi centralnu bazu podataka na osnovu koje priprema godišnje i posebne izvještaje o diskriminaciji, te predlaže zakonodavne i druge mjere za sprečavanje i suzbijanje pojave diskriminacije u BiH.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH

Centralna institucija za zaštitu od diskriminacije je Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH (Ombudsmeni).³ Žrtva diskriminacije može se

³ Član 7. ZZZ stav (2) nadležnost Institucije Ombudsmena BiH: a) zaprima pojedinačne i grupne žalbe u vezi s diskriminacijom; b) fizičkim i pravnim licima koja su podnijela žalbu zbog diskriminacije daje potrebna obavještenja o njihovim pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite; c) povodom žalbe Ombudsmen Bosne i Hercegovine može odlučiti da ne prihvati žalbu ili da pokrene postupak istraživanja; d) predlaže pokretanje postupka medijacije u skladu s odredbama Zakona o medijaciji; e) prikuplja i analizira statističke podatke o slučajevima diskriminacije; f) podnosi godišnji, a prema potrebi i vanredne izvještaje o pojavama diskriminacije Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, Narodnoj skupštini Republike Srpske i Skupštini Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine; g) informira javnost o pojavama diskriminacije; h) na vlastitu inicijativu, provodi istraživanja u oblasti diskriminacije; i) daje mišljenja i preporuke s ciljem sprečavanja i suzbijanja diskriminacije, te predlaže odgovarajuća zakonska i druga

direktno obratiti Ombudsmenima popunjavanjem posebnog formulara žalbe (pogledajte u prilogu 1).

Prilikom popunjavanja formulara važno je navesti tražene podatke, okolnosti, radnje i činjenice kojima se potkrepljuju navodi o diskriminaciji. Uredno popunjen formular žalbe dostavlja se putem pošte, fax-a, e-mail-a ili lično u jedan od ureda ove institucije.⁴ Prilikom dostavljanja žalbe važno je voditi računa o **roku od 3 mjeseca** od saznanja za diskriminaciju odnosno, najdalje **12 mjeseci** od događaja, činjenica ili odluka na koje se žrtva diskriminacije žali. U suprotnom Ombudsmeni mogu odbiti da razmatraju žalbu.

Ombudsmeni pružaju pomoć u popunjavanju formulara ili daju potrebna obavještenja o pravima i obavezama, te mogućnostima sudske i druge zaštite osobama koje su dostavile žalbu po osnovu diskriminacije.

Žalba upućena Ombudsmenima neće uzrokovati nikakve krivične, disciplinske ili bilo kakve druge sankcije po njenog podnosioca.

Nakon što je formular žalbe dostavljen i utvrđeno da sadržava sve tražene podatke i činjenice, te da se poštovao rok za žalbu otvara se postupak istrage. U istrazi se traže podaci, odgovori ili izjašnjenje državne institucije

rješenja nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini; j) ima pravo da pokreće i učestvuje u postupku za zaštitu od diskriminacije za prekršaje propisane ovim zakonom; k) prati zakonodavstvo i daje savjete zakonodavnim i izvršnim organima; l) podiže svijest o pitanjima vezanim za rasizam i rasnu diskriminaciju u društvu; m) unapređuje politike i prakse koje imaju za cilj da osiguraju jednako postupanje.

⁴ Glavni ured/Sjedište Institucije Ombudsmena, **Banja Luka**: Ravnogorska br.18, 78000 Banja Luka, Tel/Fax: +387 51 303 992, bl.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba; Područni ured **Sarajevo**: Grbavička br.4, 71000 Sarajevo, Tel: +387 33 666 006 i Fax: +387 33 666 007, info@ombudsmen.gov.ba; Područni ured **Mostar**: Kralja Zvonimira br.6, 88000 Mostar, Tel:+387 36 334 248 i Fax:+387 36 334 249, o.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba; Područni ured **Brčko**: Trg Mladih br.8/1, 76100 Brčko, Tel/Fax: +387 49 217 347, br.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba; Uredovni dani u **Tuzli**: svaki četvrtak i petak od 09 do 14 sati, Aleja Alije Izetbegovića br. 4/1, Tuzla; Terenski ured **Livno**: Gabrijela Jurkića bb, 80100 Livno, Tel:+387 34 201 911 i Fax:+387 34 203 237, li.ombudsmen@ombudsmen.gov.ba;

ili preduzeća protiv kojeg je pokrenut postupak o slučaju. Ukoliko se utvrdi diskriminacija, Ombudsmen izdaje preporuku sa ciljem ispravljanja kršenja prava nastalih diskriminacijom i otklanjanja dalje diskriminacije.

Iako preporuke Ombudsmana nisu obvezujuće u praksi se pokazalo da je ponekad dovoljno da Institucija zatraži podatke, odgovore ili obavještenja od strane koja počinila diskriminaciju ili da izda preporuku da se diskriminatorno ponašanje zaustavi.

Nepostupanje državne institucije, preduzeća ili odgovorne osobe prema preporukama Ombudsmana kažnjivo je relativno visokim novčanim kaznama.

Ukoliko se ipak desi da se preporuke Ombudsmana ne ispoštuju može se pokrenuti prekršajni postupak u kojem preporuke Ombudsmana predstavljaju snažan argument.

Postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom

Žrtva diskriminacije ili grupa lica koje smatraju da su diskriminirani mogu zatražiti zaštitu od diskriminacije u sudskom ili upravnom postupku. Postupak zaštite od diskriminacije može biti pokrenut samo ako žrtva diskriminacije uputi tužbu sudu ili žalbu organu uprave. Svi postupci koji se vode u zaštiti od diskriminacije su prema zakonu **hitni** kako bi se tvrdnje o diskriminaciji što prije ispitale.

Sudski postupak i tužba

Sudski postupak žrtve diskriminacije mogu pokrenuti u svakom slučaju i to tužbom nadležnom sudu. Nadležan je općinski/osnovni sud u kojem boravište ili sjedište ima osoba, državna institucija ili preduzeće protiv kojeg se pokreće sudski postupak. Žrtve diskriminacije moraju poštovati zakonski rok za podnošenje tužbe i to **3 mjeseca** od dana kada je žrtva saznala za diskriminaciju, odnosno **najduže jednu godinu** od dana kada se dogodila diskriminacija.

Postupak se pokreće tužbom i odvija se prema pravilima entitetskih zakona o parničnom postupku. Tužba koja se upućuje sudu mora sadržavati slijedeće informacije, podatke i činjenice:

1. ime i prezime, druge kontakt informacije žrtve diskriminacije i njenog advokata ili punomoćnika ako ga ima;
2. ime i prezime odgovorne osobe/naziv državne institucije ili preduzeća koji je postupao diskriminatorno;

3. naziv i adresu općinskog/osnovnog suda;
4. prijedlog sudu da utvrdi diskriminaciju, da zabrani dalje diskriminiranje, da zatraži od osobe ili institucije ili preduzeća koje je postupalo diskriminatorno uklanjanje posljedica diskriminacije s ciljem da se vrati u stanje kakvo je postojalo prije takvog postupanja, te da utvrdi visinu naknade za materijalnu i nematerijalnu štetu (duševnu bol) uzrokovanu diskriminacijom;
5. kratak opis slučaja diskriminacije (npr. ko, kada, kako, gdje, koja je osnova diskriminacije – spol, invaliditet, nacionalnost, koji je oblik diskriminacije – uznemiravanje, mobing, segregacija i sl.), uz dostavljanje dokumenata kojima se potkrepljuje tužba za diskriminaciju - npr. pismena obraćanja i pritužbe nadređenim osobama, kadrovskoj službi ili upravi poduzeća ili obrazovne institucije, uključujući interne akte preduzeća, obrazovne ustanove ili državne institucije; rješenja ili odluke nekih državnih organa; preporuku Ombudsmena; i prijedlog za saslušanje same žrtve diskriminacije, svjedoka nekih događaja, ili odgovorne osobe koja se diskriminatorno ponašala i sl.);

Ukoliko se želi pokrenuti postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom u slučaju uznemiravanja ili seksualnog uznemiravanja onda se u tužbi mora svakako istaći da je ovakvo ponašanje:

- neželjeno sa pozicije žrtve
- bilo uslovljeno nekom karakteristikom ili osobinom žrtve (npr. spol-osnov diskriminacije)
- kao cilj ili rezultat imalo povredu dostojanstva tužitelja
- uzrokovalo strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvrjedljivo okruženje (npr. u kojem je licu koje pripada određenoj grupi postalo teško obavljati radne zadatke).

U postupku pred sudom žrtva diskriminacije ne dokazuje diskriminaciju. Žrtva diskriminacije iznosi pred sudom činjenice, dostavlja dokumente

kojima će sudu učiniti vjerovatnim da je bila diskriminirana. Onaj ko je postupao diskriminirajuće je obavezan u postupku pred sudom dokazati da nije bilo diskriminacije.

U slučaju da žrtva diskriminacije pokrene postupak za ostvarivanje prava iz socijalne ili zdravstvene zaštite pred organom uprave (**upravni postupak**), kroz koji se pokaže da postoji osnova za diskriminaciju, osoba može pokrenuti i postupak pred sudom, bilo paralelno ili po završetku upravnog postupka, ali vodeći računa o zakonom utvrđenim rokovima za pokretanje postupka za diskriminaciju.

Uloga nevladinih organizacija u zaštiti od diskriminacije

Uloga nevladinih organizacija u zaštiti od diskriminacije je višestruka. Prema zakonu organizacije mogu učestvovati u postupku zaštite od diskriminacije kao treće osobe (umješači) te mogu pokretati kolektivne tužbe.

Učešće organizacija kao trećih lica u postupku

Ovo je vrsta pomoći žrtvama diskriminacije. Postoje **dva uslova** za učešće organizacija kao trećih lica u postupku za zaštitu od diskriminacije.

Prvo, da organizacija, ustanova ili udruženje građana mora dokazati da se bavi zaštitom od diskriminacije lica ili grupe lica o čijim se pravima odlučuje u postupku.

Drugo, žrtva diskriminacije na čijoj se strani treća lica žele umješati mora dozvoliti odnosno dati svoj pristanak za učešće ove organizacije u postupku.

Također, bez obzira na ishod, organizacija snosi troškove svog učešća u postupku.

Kolektivne tužbe

Sudski postupak može pokrenuti i udruženje koje samo nije izloženo diskriminaciji, već postupak pokreću i vode u ime zaštite prava **grupe lica** od diskriminacije. Zakon predviđa da kolektivnu tužbu mogu pokrenuti udruženja građana, fondacije, vjerske zajednice, sindikati, pa čak i političke stranke, svi koji imaju opravdani interes za zaštitu određene grupe od diskriminacije ili se u sklopu svoje djelatnosti bave zaštitom od

diskriminacije. Tužba se podnosi protiv fizičkog ili pravnog lica koji je diskriminirao veći broj osoba. Podizanje ove tužbe nije moguće ukoliko je žrtva pojedinac. Zahtjevi koji se postavljaju u kolektivnim tužbama su uglavnom isti kao i kod individualnih tužbi.

Koje činjenice prikupiti kad tražite zaštitu od diskriminacije?

Bez prijavljivanja i pokretanja postupka za zaštitu pred Ombudsmenima ili pred sudovima nema efikasne zaštite od diskriminacije. Postupak za zaštitu od diskriminacije je hitan i pojednostavljen jer žrtva diskriminacije u postupku ne mora dokazati da se diskriminacija dogodila. Žrtva diskriminacije samo iznosi činjenice kojima će učiniti vjerovatnim za sud da je došlo do diskriminacije. Tada suprotna strana (lice koje je diskriminiralo ili naredilo diskriminaciju) ima obavezu dokazivati, odnosno predlagati i izvoditi dokaze da nije bilo diskriminacije.

Tako npr. osobe sa invaliditetom ističu da trpe diskriminaciju jer neka državna institucija ili preduzeće nije provela zakonom predviđene mjere kojima će prostor ili radni proces prilagoditi u razumnim okvirima njihovim potrebama. U ovom slučaju državna institucija ili preduzeće dokazuje da nisu postupali diskriminirajuće.

Međutim, u dosadašnjoj primjeni zakona pokazalo se da pokretanje i vođenje postupaka nije jednostavno niti lako. Zbog straha od posljedica zbog pokretanja ili vođenja postupka za zaštitu od diskriminacije žrtve, ali nekad i svjedoci odustaju od postupka i traženja zaštite iako je zakon predvidio da žrtve i drugi učesnici u postupku neće trpjeti nikakve posljedice zbog prijavljivanja ili učestvovanja u postupku.

Slijedeći set problema za žrtve diskriminacije jeste koje su to činjenice koje će iznijeti u postupku i kako ih prikupiti, naročito u slučajevima uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i mobinga. Kod ovih oblika diskriminacije nerijetko je teško prikupiti činjenice jer se radnje mobinga ili

uznemiravanja naročito seksualnog uznemiravanja dešavaju bez prisustva svjedoka ili bez pisanog traga.

Osobe koje trpe ove oblike diskriminacije trebaju da pismeno bilježiti svaki nasrtaj uznemiravanjem ili mobingom i to putem vođenja dnevnika mobinga ili uznemiravanja u kojima će se bilježiti datum, vrijeme i vrstu diskriminacije, šta se dogodilo, ko je bio prisutan, i sl. podaci. Također, bilo bi dobro prikupljati i arhivirati sve pismene dokumente koje sadržavaju ovakvo ponašanje.

Žrtvama uznemiravanja ili mobinga se savjetuje da obavijeste osobu iz radne sredine ili procesa obrazovanja u koju imaju povjerenja, ili obavijeste organizacije i udruženja za zaštitu ljudskih prava, za ravnopravnost spolova, i sl. Ovakva obraćanja kasnije mogu poslužiti kao činjenice u prilog tvrdnjama žrtve diskriminacije.

Također, žrtve diskriminacije, ako je to moguće, trebaju uputiti pritužbu osobi koja im je izravno nadređena ili kadrovskoj službi i upravi preduzeća, ili upravi škole odnosno dekanatu fakulteta ili rektoratu univerziteta. Sve dokumente koje su upućivali nadređenima, kadrovskoj službi, ili upravi preduzeća ili obrazovne institucije treba prikupljati i arhivirati. Sve ovo može ojačati tužbu i olakšati postupak pred sudom ili Ombudsmenima u slučajevima diskriminacije.

Prvi važan korak u zaštiti od diskriminacije jeste poznavanje zakona i korištenje prava i mehanizama zaštite. Efikasna zaštita je moguća samo ako se diskriminacija prijavi i pokrenu postupci pred institucijama za zaštitu od diskriminacije. Uvijek se dobro obratiti organizacijama i udruženjima koje pružaju pravnu pomoć ili se bave zaštitom od diskriminacije ili zaštitom ljudskih prava (npr. Vaša prava ili Helsinški komitet za ljudska prava BiH). Konačno, Zakon nudi i neke nove mogućnosti uključivanja organizacija u postupke za zaštitu na strani žrtve diskriminacije ili pokretanjem kolektivnih tužbi u slučaju diskriminacije prema grupi osoba.

Dodatak 1: Formular za obraćanje Instituciji ombudsmena BiH⁵

Ž A L B A

LIČNI PODACI podnosioca žalbe:

- IME _____
- PREZIME _____
- ZANIMANJE _____ DATUM ROĐENJA _____
- ADRESA _____
- DRŽAVA I GRAD _____
- TEL/FAX/ E-mail _____
- NACIONALNOST (*nije obavezno*) _____ POL _____

PODACI O PUNOMOĆNIKU ILI KONTAKT –OSOBI, UKOLIKO POSTOJI:

- IME _____
- PREZIME _____
- ADRESA _____
- TELEFON _____
- FAX/ E-mail _____

PODACI O ORGANU NA KOJI SE ŽALBA ODNOSI:

- Naziv organa _____
- Sjedište organa _____
- OZNAKA PREDMETA, ukoliko je postupak u toku: _____
- Ime i zvanje službenika na kojeg se žalba odnosi: _____

Ukoliko Vam je potrebno, prilikom popunjavanja ovog obrasca tražite pomoć osoblja Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

OPIS DOGAĐAJA KOJI SU DOVELI DO POVREDE VAŠIH PRAVA I SLOBODA, RAZLOZI VAŠEG NEZADOVOLJSTVA:

⁵ Formular dostupan na web stranici Institucije ombudsmena BiH www.ombudmen.gov.ba

Molimo Vas da pišete čitko i objasnite svoj problem kratko i što je moguće jasnije, navodeći okolnosti, radnje i dokaze koji potkrepljuju Vašu tvrdnju o kršenju prava ili nepravilnostima .

Priložite **KOPIJE** svih dokumenta kojim dokazujete ove svoje tvrdnje (ne moraju biti ovjerene).

Ukoliko ste se obraćali drugim ORGANIMA ili INSTITUCIJAMA u vezi sa ovim slučajem, navedite:

- NAZIV ORGANA kojem ste se obraćali _____

JESTE LI SAGLASNI DA SE VAŠE IME OTKRIJE U TOKU POSTUPKA ILI EVENTUALNO ŽELITE DA SE VAŠ IDENTITET ZAŠTITI:

Podnositelj žalbe je dužan obavijestiti Instituciju ombudsmena o razvoju predmeta i promjenama koje se odnose na žalbu, kao i o promjenama adrese i telefonskog broja. Propust da dostavite takve informacije može dovesti do zaključka da ne želite da se nastavi sa postupkom po žalbi.

Datum _____

Potpis _____

NAPOMENA:

Postupak koji se vodi pred Institucijom ombudsmena je besplatan.

I DALJE STE OBAVEZNI KORISTITI REDOVNE ZAKONSKE PROCEDURE I POŠTOVATI ROKOVE UTVRĐENE ZAKONOM ZA KORIŠĆENJE PRAVNIH SREDSTAVA PRED SUDOVIMA I/ILI ORGANIMA UPRAVE.

Dodatak 2: Kontakti institucija i nevladinih organizacija koje daju besplatnu pravnu pomoć

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH

Glavni ured Banja Luka: Ravnogorska 18, tel. 051 303 992
Područni ured Sarajevo: Grbavička 4, tel. 033 666 006
Porodični ured Mostar: Kralja Zvonimira 6, tel. 036 334 248
Porodični ured Brčko distrikt: Trg mladih 8/I, tel. 049 217 347
www.ombudsmen.gov.ba

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, Banja Luka

Slavka Rodića 4, tel. 051 233 570

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, Doboj

Svetog Save 20, tel. 053 216 085

Ured za pravnu pomoć Brčko distrikta BiH

Trg pravde 10, tel. 049 216 085

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, Istočno Sarajevo

Vuka Karadžića 28, tel. 057 320 110

Centar za pružanje besplatne pravne pomoći, Trebinje

Obala Luke Vukalevića 45, tel. 059 272 550

Zavod za pružanje pravne pomoći Tuzlanskog kantona

Đafer Mahala 51, Tuzla, tel. 035 307 866

Zavod za pravnu pomoć Zeničko-dobojskog kantona

Kočevska čikma 1, Zenica, tel. 032 407 792

Zavod za pružanje pravne pomoći Zapadnohercegovačke županije
Trg Gojka Šuška 3d, Široki Brijeg, tel. 039 704 804

Centar za pravnu pomoć ženama Zenica
Mejdandžik 9, tel. 032 402 049
Uredi u Kaknju, Visokom i Žepču

Helsinški komitet za ljudska prava BiH
Ante Fijamenga 14b, Sarajevo, tel. 033 660 811

Inicijativa za razvoj i suradnju u BiH
Banja Luka: Dositeja Obradovića 6, tel. 051 224 244
Mostar: Ulica Alekse Šantića 22, tel. 036 556 411
Sarajevo: Koševo 28b, tel. 033 225 538
Trebinje: Ulica Miloša Obilića bb, tel. 059 224 413

Udružene žene
Kalamegdanska 18, Banja Luka, tel. 051 463 143

Vaša prava
Sarajevo: Safeta Hadžića 66a, tel. 033 789 105
Banja Luka: Meše Selimovića 17, tel. 051 232 920
Goražde: Seada Sofovića Sofe 10, tel. 038 220 544
Mostar: Hasana Zahirovića Lace bb, tel. 036 558 580
B. Petrovac: Bosanska 110, tel. 037 881 248
Srebrenica: Titova bb, tel. 056 440 998
Trebinje: Carine 3, tel. 059 240 680
Tuzla: Rudarska 63, tel. 035 286 484, 210 210
Prijedor: Save Kovačevića 12, tel. 052 241 290